

Катерина НІКОЛЕНКО,

orcid.org/0000-0002-1299-8483

аспірантка кафедри світової літератури

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) *katharina.nikolenko@gmail.com*

ПОЄДНАННЯ ФЕМІННОГО І МИСТЕЦЬКОГО ДИСКУРСІВ У КАНАДСЬКОМУ РОМАНІ ХХ СТ.

У статті досліджено поєднання фемінного й мистецького дискурсів у структурі канадських романів ХХ століття, зокрема у творчості Сари Джанет Дункан («Імперіаліст», 1904; «Кузина Попелюшка», 1908), Люсі Мод Монтгомері (трилогія «Емілі», 1923–1927), Елізабет Смарт («Біля Центрального вокзалу я сіла й заплакала», 1945), Маргарет Лоуренс («Провидці», 1974), Маргарет Етвуд («Котяче око», 1988). Встановлено, що в романі про митця/мисткиню зазвичай зображується динамічний процес формування творчої особистості, подолання нею зовнішніх і внутрішніх обмежень і осягнення власної творчої сутності. До кола тем і проблем, які знайшли втілення в канадських романах про мисткиню ХХ століття, належать проблема ідентичності (особистісної, національної, гендерної, професійної тощо); проблема свободи творчої уяви; особливості творчої діяльності героїні на батьківщині й за кордоном; труднощі, які має подолати мисткиня на шляху до успіху; сприйняття суспільством її праці та ін. У межах цього жанру тема пошуку героїнею свого місця в суспільстві тісно поєднана із темою ідентичності, що охоплює різноманітні аспекти жіночого «Я» у процесі проявлення героїні як громадянки, мисткині, учениці, доньки, закоханої, дружини тощо. Жіноча точка зору й жіноче світосприйняття у романах С.Дж. Дункан, Л.М. Монтгомері, Е. Смарт, М. Лоуренс, М. Етвуд є провідними чинниками, що впливають на сюжет, композицію, поетику творів. Образи мисткинь у романах канадських авторок є напрочуд динамічними – по мірі того, як розгортаються сюжети творів, змінюються й образи героїнь, їхнє ставлення до реальності й творчі методи. Осмислюючи довоколишній світ, природу, літературу, культуру, особистісні стосунки, героїні канадських романів про мисткиню з часом приходять до більш чіткого й усвідомленого розуміння себе й своєї ролі у світі.

Ключові слова: канадська література, роман про митця/мисткиню, фемінний дискурс, мистецький дискурс, образ.

Kateryna NIKOLENKO,

orcid.org/0000-0002-1299-8483

PhD student at the World Literature Department

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) *katharina.nikolenko@gmail.com*

THE COMBINATION OF THE FEMININE AND THE ARTISTIC DISCOURSES IN THE CANADIAN NOVEL OF THE 20TH CENTURY

The article examines the combination of the feminine and the artistic discourses in the structure of twentieth-century Canadian novels, in particular in the works by Sara Jeannette Duncan (“The Imperialist”, 1904; “Cousin Cinderella”, 1908), Lucy Maud Montgomery (the “Emily” trilogy, 1923–1927), Elizabeth Smart “By Grand Central Station I Sat Down and Wept”, 1945), Margaret Laurence (“The Diviners”, 1974), Margaret Atwood (“Cat’s Eye”, 1988). It has been determined that an artist novel (Künstlerroman) usually depicts the dynamic process of a creative personality’s formation, them overcoming external and internal limitations and comprehending their own creative essence. Some of the most topical problems in the Canadian Künstlerroman of the 20th century include: the problem of identity (national, gender, personal, professional etc); the problem of freedom of imagination; the peculiarities of the heroine’s creative activity at home and abroad; the roadblocks encountered by the writer on her way to tangible commercial success; society’s perception of her work; and more. Within this genre, the theme of female artists searching for their place in society is closely connected to the theme of identity, which encompasses different facets of the female ‘I’ in her capacities as a citizen, artist, woman, student, daughter, lover, wife, and so on. The female perspective and the female worldview in the novels by S.J. Duncan, L.M. Montgomery, E. Smart, M. Laurence, and M. Atwood are the leading factors that influence the plot, composition, and poetics of the works. The images of artists in the novels by Canadian authors are surprisingly dynamic: as the plots of the works unfold, the characters’ images, their attitude to reality, and creative methods change. By comprehending the world around them, nature, literature, culture, and personal relationships, the heroines of Canadian novels about the artist eventually come to a clearer and more conscious understanding of themselves and their role in the world.

Key words: Canadian literature, artist novel, feminine discourse, artistic discourse, image.

Постановка проблеми. Роман про митця (англ. *artist novel*, нім. *Künstlerroman*) є одним із провідних жанрів канадської літератури ХХ ст. До найяскравіших зразків жанру зазвичай відносять романи Робертсона Девіса «Суміш вад» (“A Mixture of Frailties”, 1958), Габріель Руа «Прихована гора» (“The Hidden Mountain”, 1962), Керол Шілде «Суонн: Таємниця» (“Swann: A Mystery”, 1987) та ін. Водночас наукових розвідок, присвячених художній специфіці романів, у яких головними героїнями є жінки-мисткині, наразі вкрай мало. У зв’язку з цим особливий інтерес у дослідників викликає творчість канадських письменниць (Сара Джанет Дункан, Люсі Мод Монтгомері, Маргарет Лоуренс, Маргарет Етвуд), які відобразили у своїх романах історію професійного й особистісного зростання та становлення жінок-мисткинь.

Аналіз досліджень. Незважаючи на те, що жанр роману про митця/мисткиню привертав увагу численних вітчизняних (І. Сторощук, К. Козлова, Н. Овчаренко, С. Варецька) і зарубіжних (Г. Маркузе, Е. Блох, С. Хаусдорфер, Р. Серет, Дж. Баклі) науковців, в україномовних джерелах ця категорія залишається недостатньо представленою. У «Літературознавчій енциклопедії» (2007) за редакцією Ю. Коваліва знаходимо таке визначення: «романи, присвячені творчій та життєвій долі письменників, малярів, музик, акторів» (Ковалів, 2007: 347). Відповідно можемо припустити, що спільним знаменником для всіх романів, які зазвичай класифікують до цього жанру, є образ головного героя/героїні як творчої особистості. Деякі дослідники (Г. Баль, К. Лауріх) виділяють різновиди роману про митця відповідно до різних галузей мистецтва: роман про художника (нім. *Malerroman*), роман про музику (нім. *Musikerroman*), роман про актора (нім. *Schauspielerroman*) тощо.

Нерідко науковці визначають жанр роману про митця/мисткиню як різновид роману виховання (нім. *Bildungsroman*) (Buckley, 1974; Seret, 1992), акцентуючи увагу на тому, що в романі про митця/мисткиню зазвичай зображується динамічний процес формування творчої особистості, подолання нею зовнішніх і внутрішніх обмежень і досягнення власної творчої сутності.

Н.Ф. Овчаренко слушно зауважила, що тема розвитку творчо обдарованої особистості знайшла втілення у канадській літературі про прерію. Серед провідних особливостей канадського роману про художника/художницю дослідниця відзначила особливу увагу до «пошуку й формулювання письменниками канадської ідентич-

ності – проблему, магістральну для літератури країни в цілому» (Овчаренко, 1996: 135).

Проблематику і поетику канадського роману про митця/мисткиню епохи модернізму й постмодернізму розглянуто у працях Д. Вільямса “Confessional Fictions: A Portrait of the Artist in the Canadian Novel” (1991) (Williams, 1991) і Л. Хатчеон “The Canadian Postmodern: A Study of Contemporary English-Canadian Fiction” (1988) (Hutcheon, 1988).

За спостереженням К.О. Козлової, канадський варіант роману про митця/мисткиню певною мірою спирається на європейську та американську традицію, у якій часто вирішується проблема самотності творчої людини, пошуку митцем свого місця у житті й суспільстві. Водночас «якщо в європейських літературах цей пошук заснований на руйнуванні або втраті власних цінностей і особистісному формуванні нових, то у канадській традиції мова йде про пошук митцем таких морально-естетичних цінностей, що могли б стати загальнонаціональними» (Козлова, 2013: 149).

Е. Варсамопулу запропонувала термінологічно розрізнити «чоловічу» та «жіночу» версії «роману про митця» за допомогою використання суфіксу *-in*, що використовується в німецькій мові для утворення фемінітивів. Романи, у яких головною героїнею-мисткинею є жінка, дослідниця назвала *Künstlerinromane*, зазначивши, що часто у таких творах не лише порушується проблема дефініції літератури як виду мистецтва, але й проблема становлення жінки-письменниці й утвердження нею власного погляду на світ (Varsamopoulou, 2019).

К. Макфарлейн зауважила: «Жінки, які пишуть у складному просторі гранд-наративів художньої літератури й історії, переписують і опираються існуючим наративним і жанровим формам, щоб створити осібні феміністські форми, які пасуватимуть до їхнього досвіду й проблем як суб’єктів, котрі читають і пишуть. Наративи, які утворюються в результаті цього процесу, є потужними, інноваційними дослідженнями меж наративних форм і точок, у яких перетинаються художнє, політичне й особисте» (Macfarlane, 1998: 3).

Мета статті. Метою нашої наукової розвідки є дослідження поєднання фемініного й мистецького дискурсів у структурі канадських романів ХХ ст., зокрема у творчості С.Дж. Дункан, Л.М. Монтгомері, Е. Смарт, М. Лоуренс, М. Етвуд та ін.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших і найяскравіших зразків роману про мисткиню в канадській літературі став роман «Рейчел Вайлд, або Дрібниці з тяжкого життя» (“Rachel Wilde; or, Trifles from the Burthen of Life”, 1848)

Сюзанні Муді (Susanna Moodie, 1803–1885). Спираючись на здобутки британських романтиків, зокрема представників школи поетів-«лейкістів» (В. Вордсворта, С.Т. Колріджа, Р. Сауті), С. Муді змалювала у своєму творі образ романтичної героїні на тлі прагматичного суспільства: “Oh, that I could give life and reality to those visions that so charm me – that I could convey in words, the bright pictures in my mind – that I could leave behind me when I die, some memorial that I once lived – that my name might be mentioned with respect by the wise and good when I am dust” (Moodie, 1991: 139). Серед ознак романтичного світосприйняття, що виявилися в романі С. Муді, можемо виділити такі: відчуття духовного єднання з природою, яка є джерелом натхнення й розради для головної героїні (“<...> and the child who reveled in grand conceptions alone with nature, and the solitude of her own soul, was the strangest, most eccentric impersonification of a feminine humanity, that could well be imagined” (Moodie, 1991: 140)); співчуття до простих людей (селян, робітників) та їхніх долі (“How would you like to be drenched with the rain, and chilled with the cold, as I often am. No, no, the gentlemen in their fine houses, know little about the sufferings of the poor” (Moodie, 1991: 131)); поетизація творчої уяви як потужної сили, здатної творити нові світи (“She lived in a world of poetic liberty – a world of her own – a world peopled by bright thoughts and natural objects” (Moodie, 1991: 135–136)). Трагізм долі Рейчел Вайлд, яка ще маленькою відкрила в собі схильність до письменницької діяльності, полягає в тому, що навіть найближчі люди не сприймають її творчість і не дозволяють їй перетворити захоплення літературою на професійну кар’єру. Наприкінці роману Рейчел розчаровується у своїх силах і вирішує жити звичним для всіх життям, як й інші жінки довкола неї. Головна героїня виходить заміж і полишає свої творчі амбіції на догоду суспільним стереотипам, відповідно до яких жінки в Канаді того часу не мали права на самостійні життєві рішення.

У романі «Імперіаліст» (“The Imperialist”, 1904) Сара Джанет Дункан (Sara Jeannette Duncan, 1861–1922) відобразила труднощі творчої діяльності на батьківщині. Крізь призму двох любовних історій, які розгортаються на тлі крихітного містечка Елгін у провінції Онтаріо, авторка дослідила питання розвитку творчих здібностей особистості в Канаді, а також питання політичної й культурної значущості своєї рідної країни у її статусі домініону Британської імперії. У романі «Кузина Попелюшка» (“Cousin Cinderella”), що вийшов друком у 1908 р., також порушено про-

блеми канадської національної ідентичності й утвердження канадськими митцями/мисткинями власного місця у світі. С.Дж. Дункан, яка тривалий час працювала журналісткою й подорожувала світом, створила в романі яскравий образ дівчини-письменниці – Мері Трент, котра має адаптуватися до життя у Великій Британії й концептуалізувати власну ідентичність як уродженої канадки. У цьому творі показано зневажливе ставлення деяких представників британського суспільства до канадців (“They’re nothing but a pair of colonial editions” (Duncan, 1908: 9)), а також амбівалентне ставлення Мері та її брата до їхньої батьківщини та історії країни. У процесі спілкування з різними людьми образ Мері поступово змінюється: вона не лише починає цінувати британську літературу, культуру, мистецтво як невід’ємні компоненти світової культурної спадщини, але й прагне прославити батьківщину своєю творчістю, здобувши у такий спосіб чітке розуміння власної ролі у світі як канадської мисткині. На думку Ф. Хемілла, творча еволюція Мері Трент нерозривно пов’язана з її перебуванням у британському суспільстві, де співіснують різні точки зору щодо Британської імперії та її колоній; сприймаючи та осмислюючи ці точки зору, Мері поступово «здобуває нарративну перспективу, що суголосна її національності; фіксує власний автобіографічний нарратив, вона вписує себе в життя як канадська авторка» (Hamill, 2003: 208).

Погоджуємося зі спостереженням Г. Омансон, яка зауважила: «Вживання мисткині можна розглядати як постійну боротьбу проти конвенцій, виховання й звичок, сформованих у дитинстві, не кажучи вже про боротьбу проти батька, чоловіка та інших представників протилежної статі загалом» (Åhmansson, 1991: 43). На нашу думку, тема пошуку героїнею свого місця в суспільстві у канадському романі про мисткиню тісно поєднана із темою ідентичності, що охоплює різноманітні аспекти жіночого «Я» у процесі проявлення героїні як громадянки, мисткині, учениці, доньки, закоханої, дружини тощо.

У трилогії «Емілі» (“Emily”, 1923–1927) Люсі Мод Монтгомері (Lucy Maud Montgomery, 1874–1942) йдеться про історію формування творчої дівчини на ім’я Емілі Берд Старр. Уже з перших сторінок роману Емілі постає як особистість, наділена посиленою чутливістю до краси в навколишньому світі. Дві сосни, що ростуть перед ганком, у сприйнятті дівчинки перетворюються на Адама і Єву біля біблійного Дерева Пізнання. За дверима на Емілі нібито чекає Велителька Вітрів – «висока на зріст, оповита імлою, огорнена прозо-

рими шовковими сірої барви шатами; її крила, неначе в кажана, але крізь них просвічує навколишній світ; очі блискучі, мов зорі, – вони променіють крізь довге розпущене волосся» (Монтгомері, 2016: 14). Відкрита до природного світу, Емілі прагне бачити красу, відчувати красу, ділитися красою, що їй відкрилася, з іншими з допомогою словесної творчості. Любов'ю до дивовижного й прекрасного просякнуте все її життя.

Головна героїня роману «Емілі з Місячного Серпа» (“Emily of New Moon”, 1923) розвиває свої письменницькі навички, пишучи листи покійному батькові. Образ Дугласа Старра, який навчив свою доньку розповідати історії й одухотворювати словом довколишній світ, є втіленням безмежної любові до доньки. Листи Емілі, що фігурують у тексті роману як вставні розповіді, є простодушними, наївними, щирими, просякнутими любов'ю до книжок, природи й тварин. З точки зору мовних особливостей для листів героїні притаманні домінування простих речень; непослідовність оповіді («перестрибування» від однієї теми до іншої в межах одного абзацу й навіть речення); навмисні лексичні, граматичні, пунктуаційні помилки (“I wish close could be both graceful and helthy” (Montgomery, 1923: 134)) тощо. Корпус листів дівчини, адресованих реципієнту, який вже ніколи не зможе їх прочитати, у своїй сукупності утворює ніби щоденник героїні, у якому в хронологічному порядку висвітлено події, що з нею відбуваються, її думки, почуття й переживання.

У романах «Емілі виростає» (“Emily Climbs”, 1925) та «Емілі у вирі життя» (“Emily’s Quest”, 1927) Л.М. Монтгомері зобразила поступовий процес інтелектуальних, емоційних, психологічних трансформацій, що відбуваються з героїнею, набуття нею професійних навичок і розвитку творчої свідомості. Ці трансформації показано в різних сферах, які у своїй сукупності маркують етапи розвитку молодого письменниці й визначають вектори її особистісного розвитку. Порівняно з першим романом трилогії «Емілі з Місячного Серпа» у щоденнику героїні спостерігаємо її еволюцію від значної кількості орфографічних, граматичних, лексичних та інших помилок до зв'язних речень і правильної пунктуації, від надмірного захоплення курсивами й «гарними» словами – до редагування власних текстів і уникнення зайвого, від перших неуспішних публікацій – до повноцінного заробітку, від посиленних афективних реакцій на будь-яку радісну або сумну подію – до більш спокійного і виваженого сприйняття, від оманливої дружби – до справ-

жніх, міцних дружніх стосунків, від непорозумінь із родичами – до усвідомлення важливості родини й приналежності до клану, який готовий стати на її захист. У другому й третьому романах показано також зміну тематики творів Емілі: від простих «описів» (“deskriptionshuns”) людей, тварин і явищ природи вона переходить до більш глибокого аналізу людських вчинків, почуттів і мотивів поведінки, прагне «робити випадки звичайного життя цікавими, відстежуючи в них правдиво, хоча й не демонстративно, основні закони природи» (Wordsworth, 2000: 596–597). Із часом героїня усвідомлює моральну функцію мистецтва: зрозумівши, що надміру сатиричні й викривальні твори можуть завдати більше шкоди, аніж користі, вона проголошує: “My pen shall heal, not hurt” (Montgomery, 1928: 28) (*курсив в оригіналі – К.Н.*). Голос Емілі й голос наратора у трилогії органічно доповнюють одне одного, висвітлюючи особистість героїні та події, що з нею відбуваються, з різних боків.

В історії життя героїні роману «Біля Центрального вокзалу я сіла й заплакала» (“By Grand Central Station I Sat Down and Wept”, 1945) Елізабет Сمارт (Elizabeth Smart, 1913–1986) любовна лінія тісно переплітається із професійною. Роман героїні-письменниці з одруженим чоловіком-письменником, що приносить їй велике щастя й невимовні страждання, розпочинається в робочому контексті; відтак написання художніх творів і все, що з цим пов'язано (папір, друкарська машинка тощо), символізують для героїні сором і провину, які вона відчуває у зв'язку зі своїми любовними стосунками. У центрі роману Е. Сمارт – складні емоції та переживання героїні, чуттєвий потік її свідомості, насичений експресивною, метафоричною лексикою, алюзіями та ремінісценціями до різних літературних творів. Усвідомлюючи, що вона стала причиною руйнування чужої сім'ї, героїня стверджує: “The typewriter is guilty with love and flowery with shame, and to me it speaks so loudly I fear it will communicate its indecency to casual visitors” (Smart, 1992: 11–12).

У романі «Провидці» (“The Diviners”, 1974) Маргарет Лоуренс (Margaret Laurence, 1926–1987) розповідає історію життя письменниці, яка виросла в часи Другої світової війни. Дія роману розгортається в невеликому містечку Манавака. Головна героїня твору – письменниця Морел Ганн намагається за допомогою творчості осмислити історію власного походження, взаємини зі своєю донькою на ім'я Пік, а також особливості мінливого природного світу. Процес розповідання історій приносить їй втіху і розраду (“If I hadn't been a writer, I might've been a first-rate mess at this point.

Don't knock the trade" (Laurence, 1989: 4)), водночас Морег усвідомлює, що межа між правдою і вигадкою не завжди є чіткою: "A daft profession. Wordsmith. Liar, more likely. Weaving fabrications. Yet, with typical ambiguity, convinced that fiction was more true than fact. Or that fact was in fact fiction" (Laurence, 1989: 21).

Маргарет Етвуд (Margaret Atwood, b.1939) у романі «Котяче око» ("Cat's Eye", 1988) дослідила проблему розуміння жінкою власної фемінності під впливом соціуму й особистісних стосунків. Тема жіночої дружби відіграє важливу роль у романі. Крізь призму тісних, довірливих стосунків між жінками М. Етвуд розкрила специфіку формування особливого жіночого світобачення у тісному зв'язку із мистецькою візією жінки, що з часом переплітаються в її особистому житті та її творчості.

Висновки. Отже, до кола тем і проблем, які знайшли втілення в канадських романах про

мисткиню ХХ ст., належать проблема ідентичності (особистісної, національної, гендерної, професійної тощо); проблема свободи творчої уяви; труднощі, які має подолати мисткиня на шляху до успіху; сприйняття суспільством її праці та ін. Жіноча точка зору й жіноче світосприйняття у романах С.Дж. Дункан, Л.М. Монтгомері, Е. Смарт, М. Лоуренс, М. Етвуд є провідними чинниками, що впливають на сюжет, композицію, поетику творів. Слід відзначити, що образи мисткинь у романах канадських авторок є напрочуд динамічними – по мірі того, як розгортаються сюжети творів, змінюються й образи героїнь, їхнє ставлення до реальності й творчі методи. Осмислюючи довколишній світ, природу, літературу, культуру, особистісні стосунки, героїні канадських романів про мисткиню з часом приходять до більш чіткого й усвідомленого розуміння себе й своєї ролі у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлова К.О. Історико-літературні тенденції формування канадського роману про митця к. ХІХ – 2 пол. ХХ ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 148–152.
2. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. 624 с.
3. Монтгомері Л.М. Емілі з Місячного Серпа / пер. з англ. О. Бурячківського. Львів : Свічадо, 2016.
4. Овчаренко Н.Ф. Міфологема Землі в канадській і українській прозі. Київ : Київська правда, 1996. 198 с.
5. Åhmansson, G. A Life and Its Mirrors. A Feminist Reading of L.M. Montgomery's Fiction. Uppsala : Uppsala University, 1991. 183 p.
6. Buckley, J. Season of Youth: The Bildungsroman from Dickens to Golding. Cambridge : Harvard University Press, 1974. 336 p.
7. Duncan, S.J. Cousin Cinderella: A Canadian Girl in London. Toronto : Macmillan, 1908. 365 p.
8. Hammill, F. Literary Culture and Female Authorship in Canada 1760–2000. Amsterdam; New York : Rodopi, 2003. 245 p.
9. Hutcheon, L. The Canadian Postmodern: A Study of Contemporary English-Canadian Fiction. Toronto; New York; Oxford : Oxford University Press, 1988. 230 p.
10. Laurence, M. The Diviners. Virago, 1989. 403 p.
11. Macfarlane, K. The Politics of Self-Narration: Contemporary Canadian Woman Writers, Feminist Theory and Metafictional Strategies. A thesis ... of the degree of Doctor of Philosophy. Montreal : McGill University, 1998. 312 p.
12. Montgomery, L.M. Emily Climbs. London : George E. Harrap & Co, 1928. 330 p.
13. Montgomery, L.M. Emily of New Moon. New York : Frederick A. Stokes Company, 1923. 374 p.
14. Moodie, S. Rachel Wilde, or, Trifles from the Burthen of a Life. *Voyages: Short Narratives of Susanna Moodie* / edited by J. Thurston. Ottawa; Paris : University of Ottawa Press, 1991. P. 98–150.
15. Seret, R. Voyage into Creativity: The Modern Künstlerroman. New York; Bern; Frankfurt/M.; Paris : P. Lang, 1992. 168 p.
16. Smart, E. By Grand Central Station I Sat Down and Wept. Vintage International, 1992. 240 p.
17. Varsamopoulou, E. The Poetics of the Künstlerroman and the Aesthetics of the Sublime. Routledge, 2019. 294 p.
18. Williams, D. Confessional Fictions: A Portrait of the Artist in the Canadian Novel. Toronto : University of Toronto Press, 1991. 291 p.
19. Wordsworth, W. Preface to Lyrical Ballads. *William Wordsworth: The Major Works* / edited by Stephen Gill. Oxford : Oxford University Press, 2000. P. 595–615.

REFERENCES

1. Kozlova, K.O. (2013). Istoryko-literaturni tendentsii formuvannia kanadskoho romanu pro myttsia k. 19 – 2 pol. 20 st. [The Historical and Literary Trends in the Formation of the Canadian Artist Novel of the Late 19th – 2nd Half of the 20th Century]. *Scientific papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohiyenko National University. Philological Sciences*. Issue 33. P. 148–152. [in Ukrainian].
2. *Literaturoznavcha entsyklopediia : u 2 t. [Literary encyclopedia: in 2 vols.]* (2007). Edited by Yu.I. Kovaliv. Akademia. Vol. 2. [in Ukrainian].

3. Monthomeri L.M. (2016). *Emili z Misiachnoho Serpa*, trans. by O. Buriachkivsky. Svichado. [in Ukrainian].
4. Ovcharenko, N. (1996). *Mifolohema Zemli v kanads'kij i ukrayins'kij prozi* [*The Mythologem of the Earth in Canadian and Ukrainian Prose*]. Kyivska Pravda. [in Ukrainian].
5. Åhmansson, G. (1991). *A Life and Its Mirrors. A Feminist Reading of L.M. Montgomery's Fiction*. Uppsala University.
6. Buckley, J. (1974). *Season of Youth: The Bildungsroman from Dickens to Golding*. Harvard University Press.
7. Duncan, S.J. (1908). *Cousin Cinderella: A Canadian Girl in London*. Macmillan.
8. Hammill, F. (2003). *Literary Culture and Female Authorship in Canada 1760–2000*. Rodopi.
9. Hutcheon, L. (1988). *The Canadian Postmodern: A Study of Contemporary English-Canadian Fiction*. Oxford University Press.
10. Laurence, M. (1989). *The Diviners*. Virago.
11. Macfarlane, K. (1998). *The Politics of Self-Narration: Contemporary Canadian Woman Writers, Feminist Theory and Metafictional Strategies* [Doctoral dissertation, McGill University].
12. Montgomery, L.M. (1928). *Emily Climbs*. George E. Harrap & Co.
13. Montgomery, L.M. (1923). *Emily of New Moon*. Frederick A. Stokes Company.
14. Moodie, S. (1991). Rachel Wilde, or, Trifles from the Burthen of a Life. In J. Thurston (Ed), *Voyages: Short Narratives of Susanna Moodie* (pp. 98–150). University of Ottawa Press.
15. Seret, R. (1992). *Voyage into Creativity: The Modern Künstlerroman*. P. Lang.
16. Smart, E. (1992). *By Grand Central Station I Sat Down and Wept*. Vintage International.
17. Varsamopoulou, E. (2019). *The Poetics of the Künstlerinroman and the Aesthetics of the Sublime*. Routledge.
18. Williams, D. (1991). *Confessional Fictions: A Portrait of the Artist in the Canadian Novel*. University of Toronto Press.
19. Wordsworth, W. (2000). Preface to Lyrical Ballads. In S. Gill (Ed), *William Wordsworth: The Major Works* (pp. 595–615). Oxford University Press.